

»Oprostite, gospa učiteljica, ste lezbijka?«

Raziskovalno poročilo o položaju istospolno usmerjenih vzgojno-izobraževalnih delavcev in delavk v šolskem sistemu v Sloveniji

Avtorici: Jasna Magić in Ana Janjevak
Statistična obdelava in strokovni pregled
analize: doc. dr. Roman Kuhar

Projekt je omogočilo:
Društvo informacijski center Legebitra

Ljubljana, januar 2011

Kazalo

1. Uvod: Šola, objektivno-nediskriminatorni transfer znanja in izkušenj?	3
2. Položaj LGBT učiteljev v slovenskem šolskem sistemu: analiza spletnega vprašalnika in osebnih pogovorov	7
2.1 Metodologija	8
2.2 Vzorec	9
2.3 Razkritje spolne usmerjenosti	10
2.4 Izkušnje pri razkritju	14
2.5 Nasilje kot posledica razkritja	16
2.6 Reakcije na nasilje	17
2.7 Razlogi za (ne)razkritje	19
2.8 Odnos delovnega okolja do homoseksualnosti	21
2.9 Vpliv razkritja (pozitivni in negativni konteksti)	23
2.10. Spremembe za varnejše šolsko okolje	25
3. Povzetek	29
4. Priporočila	31
5. Viri	33

1. Uvod: Šola, objektivno-nediskriminatorni transfer znanja in izkušenj?

»V šolskem prostoru se mi zdi vzgojno, če bi se vsi istospolno usmerjeni učitelji in profesorji lahko razkrili in o tem govorili. Ne da bi govorili o svojem osebnem življenju, ampak o temi. Nenazadnje je tudi kar nekaj dijakov in učencev, ki so geji in lezbijke. Sama jih na hodnikih opažam kar nekaj ... ki so čisto izgubljeni, ker nimajo nobene podpore.«

(Pia, 30)

Kuhar in Švab v delu *Neznosno udobje zasebnosti* (2005) razpravljata o tem, da se v Sloveniji istospolno usmerjeni spotikajo predvsem ob tri elemente, ki jim bolj ali manj stojijo na poti do popolne družbene in zakonske enakopravnosti: neskončna samoumevnost heteroseksualnosti, socialna nevidnost ter nasilje. Podobno ugotavljajo tudi avtorji in avtorice znanstvenih razprav v posebni številki revije *Sodobna Pedagogika* »Homoseksualnost in šola« (2009). Vse tri elemente najdemo v enem od najpomembnejših družbenih sistemov: vzgojno-izobraževalnem sistemu.

Razprave v omenjeni številki *Sodobne pedagogike* kažejo, da je šola izredno heternormativen prostor, kjer ni prostora za istospolna razmerja in kjer se skoraj polovica istospolno usmerjenih dijakov in dijakinj srečuje z nasiljem na osnovi svoje spolne usmerjenosti. Izpostavljena in problematizirana je tudi odsotnost razprave o homoseksualnosti. Tema je večinoma zavrtnjena kot neprimerna za obravnavo, med učitelji in šolskimi delavci pa nemalokrat sproži nelagodje. Tiste šole, ki razpravo o tej temi želijo odpreti, se pri tem nemalokrat bojujejo tako z reakcijami staršev kot tudi z lokalno skupnostjo.

Razprava o strpnosti in vključujočem odnosu do istospolno usmerjenih ter posledicah homofobije v šoli je ena od možnih rešitev problema, vendar je za izboljšanje stanja potrebno delovati na več nivojih. Zagotavljanje varnega prostora za vse namreč ne more biti naloga in odgovornost samo šole. Tako starši kot tudi javno-mnenjski voditelji ter predlagatelji in oblikovalci vsebin v učnih načrtih se morajo zavedati, da je homofobija v šoli diskriminacija, ki lahko na učencu, učenki, dijaku ali dijakinji pusti nepopravljive posledice. Tema mora vstopiti v šolski prostor na način, ki ni žaljiv, diskriminatoren in izključujoč.

Največji potencial za izboljšanje stanja je zagotovo v rokah učiteljev in učiteljic, katerih primarna naloga je posredovati znanje, relevantne in točne informacije kot tudi formirati osebnosti učencev na objektivni, pluralni in nediskriminatorni način. Vzgojitelji in učitelji poleg staršev ustvarjajo in vodijo pedagoški proces in

z vsebino in dejanji postavljajo temelje, na katerem bodo učeči se posamezniki in posameznice kasneje gradili svoja življenja. Zato je pomembno, da se učitelji zavedajo vpliva, ki ga imajo na življenje tistih, ki jih učijo, ter da je njihova naloga med drugim tudi ustvarjanje okolja, ki spodbuja samospoštovanje in pozitivno samopodobo. Potreba po pozitivni samopodobi je pri posamezniku še toliko bolj izražena, če pripada kateri od manjšin, če je zaradi manjšinske identitete celo diskriminiran ali izpostavljen kakršnemukoli nasilju.

Mojca Juriševič v tekstu »Učitelj kot 'pomemben drugi' pri oblikovanju učenčeve samopodobe« (1996) ugotavlja, da naj bi celotno ravnanje učitelja vedno kazalo tudi na njegovo / njeno pozitivno samopodobo, saj se je potrebno zavedati, da so učitelji velikokrat vzor svojim učencem – so njihova »pomembna druga oseba«.

Učitelj se mora učencem predstaviti celostno, vključujoč vse osebne okoliščine in prepričanja, ki jih ima kot posameznik ali posameznica. Ali kot meni Stanko Gergolj v skripti »Didaktika in didaktika religije« (2003) za okoliščino verskega prepričanja: *»Verni učitelji lahko pozitivno ovrednotimo svojo vernost in religioznost. Gotovo svoje vernosti ne smemo vsiljevati drugim, nikakor pa je ni treba izključevati iz načina komuniciranja z učenci. V skladu s svojo naravo imamo učitelji pravico, da poučujemo 'takšni, kot smo', učenci pa imajo pravico do komuniciranja z učiteljem kot s človekom – vključno z njegovo religiozno in versko razsežnostjo.«*

Ne glede na specifično osebno okoliščino učitelja, ki jo v ospredje postavi Gerjolj, naj bi javna šola posredovala znanje in formirala osebnost učencev, tako da pri tem nihče zaradi svoje vrednotne, religiozne, filozofske ali verske pripadnosti, spola, etnične pripadnosti, rase, spolne usmerjenosti in drugih osebnih okoliščin ne bo izključen ali privilegiran (Šebart, Kuhar, 2009: 6). Podobno ugotavljata tudi profesorici Vida Otič in Mira Janžekovič iz Gimnazije Ptuj, ki v izjavi za javnost (2010) odločno argumentirata, zakaj je razprava o človekovih pravicah v šoli pomembna: *»Šola mora razvijati razmišljujoče, kritične posameznike, k izobraževanju pa sodi tudi prepoznavanje predsodkov in stereotipov in ponujanje strategij za njihovo odpravo«*. Ravno zato je potrebno, da šolski prostor vendarle sprejme razpravo o homoseksualnosti in enakovredno prizna tudi osebno okoliščino in izkušnje istospolno usmerjenih dijakov, dijakinj, učiteljev in učiteljic, profesorjev in profesoric in ostalih delavcev in delavk v sistemu kot pozitiven doprinos k učnemu procesu. Ravno istospolno usmerjeni učitelji in učiteljice lahko pomembno prispevajo k oblikovanju samopodobe istospolno usmerjenih učencev in učenk, prav tako kot tudi preostali učiteljice in učitelji, ki so dovolj senzibilni do te osebne okoliščine.

Glavni namen projekta »Oprostite, gospa učiteljica, ali ste lezbijka?« je bil pridobiti podatke o tem, ali slovenski šolski prostor omogoča istospolno usmerjenim učiteljem in učiteljicam resnično neomejeno izpolnjevati njihovo

primarno poslanstvo, ali jim omogoča nuditi vso možno podporo vsem učencem in učenkam in jim odprto dovoljuje poučevati kot celovitim osebnostim.

Pobuda za raziskavo je nastala ravno zaradi vse pogostejšega zaznavanja pritiskov na dijake, učitelje ter druge akterje, ki priznavajo pomembnost razprave o homoseksualnosti v šolskem prostoru. Izkušnje in zgodbe, ki smo jih prejeli preko spletnega vprašalnika in polstrukturiranih intervjujev, predstavljajo pomemben vpogled v izkušnje istospolno usmerjenih učiteljev in učiteljic, profesorjev in profesorice ter tudi nekaterih vzgojiteljev in vzgojiteljic v šolskem prostoru. V prvi vrsti razkrivajo globoko nerazumevanje šolskega okolja do te osebne okoliščine ter izpostavljajo močno potrebo po dodatnem izobraževanju o specifični okoliščini istospolne usmerjenosti vseh zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Z analizo in posredovanjem rezultatov projekta želimo predvsem informirati in opozoriti na prisotnost in močno potrebo po varnem in razumevajočem okolju vseh istospolno usmerjenih v šolskem prostoru ter senzibilizirati šolsko in drugo javnost, do te mere, da bi Gerjoljeva definicija učitelja kot celovite osebnosti v splošnem razumevanju presegla specifično osebno okoliščino, zaradi katere je bila verjetno napisana, ter da bi jo končno lahko brali in razumeli takole:

»Vsi učitelji lahko pozitivno ovrednotimo svojo identiteto in osebno okoliščino ali več njih. Gotovo jih ne smemo vsiljevati drugim, nikakor pa jih ni treba izključevati iz načina komuniciranja z učenci. V skladu s svojo naravo imamo učitelji pravico, da poučujemo 'takšni, kot smo', učenci pa imajo pravico do komuniciranja z učiteljem kot s človekom – vključno z njegovo / njeno osebnostno in identitetno razsežnostjo.«

Vsem, ki ste nam preko vprašalnika in/ali osebnih pogovorov zaupali svoje izkušnje, se iskreno zahvaljujemo za sodelovanje in zaupanje.

Jasna Magić

OPROSTITUTE, GOPSA UČITELJICA, STE LEZBIJKA?

Projekt je potekal med decembrom 2009 in decembrom 2010 v okviru programov »Povej naprej« in »Za LGBT mlade« Društva informacijski center Legebitra.

Osnovni cilji projekta so bili:

- pridobiti in analizirati informacije o položaju LGBT učiteljev v Sloveniji;
- spremljati in beležiti stopnjo homofobije v šolskem sistemu;
- opozoriti in ozavestiti tako šolsko kot širšo javnost o položaju istospolno usmerjenih mladih in učiteljev ter nujnih družbenih in sistemskih spremembah v odnosu šole do teme homoseksualnosti in homofobije.

Podatke smo pridobili s pomočjo spletnega vprašalnika, ki je bil dostopen med 22. marcem in 10. novembrom 2010. Poleg spletne ankete smo izvedli tudi polstrukturirane intervjuje z 12 učitelji/cami, profesorji/cami, ki so se identificirali kot lezbijke, geji ali biseksualci/ke. V okviru intervjujev smo želeli pridobiti predvsem konkretne izkušnje in zgodbe respondentov in respondentk iz njihovega šolskega okolja.

Pri izvedbi projekta smo se zaradi specifičnosti okolja srečevali s kar nekaj težavami. Zelo pomenljiv je podatek, da nekateri učitelji, ne glede na ustanovo, kjer učijo, v polstrukturiranih intervjujih niso želeli sodelovati, saj so se bali, da bi bili zaradi specifičnega delovnega okolja vseeno prepoznani, kljub temu, da smo jim zagotovili popolno anonimnost. Na tem mestu velja izpostaviti tudi to, da smo poziv za sodelovanje pri spletnem vprašalniku poslali na javno dostopne naslove vseh osnovnih in srednjih šol v Sloveniji, kot tudi na tajništva vseh fakultet (s prošnjo za posredovanje po kolektivih), nekaterim učiteljem in učiteljicam, profesorjem in profesoricam pa tudi na javno dostopne službene naslove, da bi tako dosegli čimveč ciljne skupine. Na poziv smo prejeli tako pozitivne kot negativne odzive. Slednji so prihajali izključno s strani univerzitetnih profesorjev, ki so raziskavo označili kot povsem »neumestno« in »nenormalno«, eden od prejemnikov pa nam je zaradi vsebine celo zagrozil s prijavo na Urad za varstvo potrošnikov, češ da je tovrstna vsebina nesprejemljiva in da gre za zlorabo osebnih podatkov.

Struktura poročila:

Poročilo je sestavljeno iz dveh delov:

- (1) statistične analize podatkov, pridobljenih preko spletnih vprašalnikov, in analize polstrukturiranih intervjujev (Raziskovalno poročilo);
- (2) povzetka rezultatov.

V zaključku poročilo vsebuje priporočila k spremembam, ki izvirajo iz glavnih ugotovitev raziskave.

2. Položaj LGBT učiteljev v slovenskem šolskem sistemu: analiza spletnega vprašalnika in polstrukturiranih intervjujev

*»Sodelavke v šoli so, ko sem jim povedala, da sem lezbijka, rekle, da naj raje tega ne govorim naprej.«
(Pia, 30)¹*

Z raziskovalnim projektom »Oprostite, gospa učiteljica, ste lezbijka?« smo želeli pridobiti podatke o položaju istospolno usmerjenih učiteljev in učiteljic in tistih zaposlenih v vzgojno-varstvenem sistemu, ki delajo z mladimi. Glavni namen raziskave je bil namreč pridobiti podatke o tem, ali slovenski šolski prostor omogoča istospolno usmerjenim učiteljem resnično neomejeno izpolnjevati njihovo primarno poslanstvo, tj. ali jim omogoča nuditi vso možno podporo vsem učencem in jim hkrati omogoča nastopiti kot celovita osebnost in vzor.

Dosedanje domače raziskave, ki so se dotikale področja šolstva, so predvsem raziskovale položaj in nasilje nad istospolno usmerjenimi mladimi v šoli oziroma ugotavljale, ali in na kakšen način se razprava o homoseksualnosti sploh pojavlja v šolskem okolju. V raziskavi o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk (N=445) v Sloveniji (Švab, Kuhar, 2005) je 53 % vprašanih poročalo o izkušnji nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti v šoli. V skoraj 23 % primerov so to nasilje (večinoma verbalno) izvajali sošolke in sošolci. Do podobnih ugotovitev je prišla tudi raziskava o vsakdanjem življenju istospolno usmerjenih mladih Društva informacijski center Legebitra (2007, N=221). Pokazala je, da se več kot desetina vprašanih istospolno usmerjenih dijakov in dijakinj v šolskem prostoru pogosto srečuje z nasiljem zaradi svoje spolne usmerjenosti (večinoma verbalnim), več kot 35 % vprašanih dijakov pa ima vsaj eno izkušnjo nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti v šoli. Obe raziskavi konkretno izpostavita šolski prostor kot nevaren prostor za istospolno usmerjene mlade. Legebitrina raziskava je pokazala tudi, da je v povprečju 81 % vprašanih dijakov in 75 % vprašanih študentov nezadovoljnih z dostopom do informacij o homoseksualnosti v kontekstu šole, ki jo obiskujejo. Večina dijakov in študentov tudi ni zadovoljna s šolskim sistemom podpore za istospolno usmerjene posameznike. Dobrih 26 % dijaške in študentske populacije je zatrdilo, da šolski sistem istospolno usmerjenim mladim ne nudi sploh nikakršne podpore.

Pridobljeni rezultati ne presenečajo, saj je šolska kultura prepojena s samoumevnimi heteronormativnimi predpostavkami in je pogosto plodno polje za različne oblike (skritega) nasilja in (neposredne) diskriminacije gejev in

¹ Izjave sogovornic in sogovornikov v osebnih pogovorih smo iz pogovornega jezika prevedli v knjižno slovenščino, pri tem pa smo pazili, da se različni pomeni in odtenki izjav niso spremenili. Imena ob izjavah so izmišljena. Številka ob imenu predstavlja starost sogovornika oziroma sogovornice.

lezbijk (Švab, Kuhar, 2005: 113). Kot kažejo rezultati pričujoče raziskave, v tem kontekstu tudi istospolno usmerjeni učitelj največkrat ne (z)more biti podporni sistem ali del le-tega, saj je osebna okoliščina spolne usmerjenosti, glede na izkušnje večine respondentov v raziskavi, nezaželena in interpretirana kot nekaj negativnega, govor o homoseksualnosti pa razumljen kot promocija homoseksualnosti.

2.1. Metodologija

Raziskovalni projekt smo izvedli v obliki spletne ankete in polstrukturiranih intervjujev. Za oblikovanje vzorca smo uporabili metodo snežne kepe ali tako imenovani *bottom-up* pristop (Atkinson, Flint, 2001), ki je primeren v raziskavah skritih socialnih skupin. Povabilo k sodelovanju v obeh elementih raziskave smo tako širili ustno in z rednim objavljanjem obvestila na relevantnih spletnih straneh, ki so kakorkoli povezane z istospolno usmerjenimi ali s šolstvom (npr. spletna stran SVIZ-a (Sindikata vzgoje, izobraževanja znanosti in kulture Slovenije), Društva Legebitra in sorodnih LGBT društev, na LGBT spletnih forumih in forumu www.uciteljska.net ipd). Povabilo za sodelovanje smo poslali tudi na vse javno dostopne elektronske naslove slovenskih osnovnih in srednjih šol ter fakultet. Na ustanovah, kjer imajo zaposleni javne elektronske naslove, smo poslali povabilo vsakemu učitelju posebej, drugod pa je vabilo prejelo samo tajništvo oziroma vodstvo, ki smo jih prosili, naj prošnjo za sodelovanje posredujejo tudi ostalim zaposlenim.

Anketa je vsebovala 24 vprašanj, preko katerih smo ugotavljali razkritost respondentov v šolskem okolju, kako premoščajo meje zasebnega in javnega v šolskem prostoru, zanimalo nas je tudi, kako varne se počutijo, ali se jim razkritje na delovnem mestu zdi pomembno in zakaj ter ali zaradi svoje spolne usmerjenosti doživljajo pritiske oziroma druge oblike nasilje in kako se s tem spopadajo. Na koncu smo jih prosili še za samooceno odprtosti delovnega in lokalnega okolja do homoseksualnosti ter za razmišljanje o tem, kaj bi se moralo spremeniti, da bi šole postale bolj odprt prostor za razpravo o homoseksualnosti.

V polstrukturirane intervjuje je bilo vključenih pet gejev in sedem lezbijk. Trije sogovorniki učijo na fakultetah, dva v osnovni šoli, ostali pa na srednji šoli. Srednješolskemu prostoru smo pri osebnih intervjujih dali tudi poseben poudarek, saj so tako prejšnje raziskave kot tudi preliminarni rezultati pričujoče raziskave pokazali, da je srednja šola neprimerno najbolj nevarno okolje za istospolno usmerjene – tako za dijake, ki so takrat v obdobju, ko odkrivajo svojo seksualnost, kot za istospolno usmerjene učitelje, ki se ravno zaradi tega dejstva soočajo s predsodki, da s svojo osebnostjo in osebno okoliščino lahko slabo vplivajo na razvijajoče se dijake in dijakinje.

2.2. Vzorec

Anketo je izpolnilo 139 respondentk in respondentov. Med njimi je bilo 58 % žensk, 41 % moških, dva respondenta pa nista želela opredeliti svojega spola. Pri vprašanju glede opredelitve lastne identitete se je eden od njiju opredelil kot transseksualna oseba, drug pa kot gej.

V vzorcu je sicer 32 % lezbijk, 33 % gejev, 23 % vprašanih se je opredelilo za biseksualno osebo, 2 % za transeksualno osebo, 3 % so se opredelili kot queer, preostali pa na to vprašanje niso mogli odgovoriti.

Glede na to, da imamo v dveh identitetnih kategorijah (transeksualnost, queer) premajhno število respondentov za smiselno statistično analizo, smo ti kategoriji iz nadaljnje analize izključili. Prav tako smo iz vzorca izvzeli tiste, ki se niso mogli opredeliti. Primarni namen pričujoče raziskave je namreč v raziskovanju izkušenj tistih, ki imajo jasno opredeljeno ne-heteroseksualno identiteto in zaradi tega v heteronormativnem okolju potencialno doživljajo težave. To seveda ne pomeni, da tudi druge, bolj fluidne ali nefiksne identitetne pozicije niso pomembne in vredne raziskovanja, niti tega, da posamezniki in posameznice s temi identitetnimi pozicijami ne doživljajo podobnega nasilja ali težav. Analiza preostalega dela vzorca bo zato del naših nadaljnjih analiz in raziskovanj.

Preoblikovan vzorec, za katerega veljajo vsi v nadaljevanju predstavljeni rezultati (razen če ni posebej poudarjeno, da gre za zgolj določen segment vzorca), sestavlja 123 respondentk in respondentov. Med njimi je 57 % žensk in 43 % moških.

Glede na spolno usmerjenost je razporeditev naslednja: 37 % lezbijk, 37 % gejev in 26 % biseksualcev. Med biseksualci je 78 % žensk in 22 % moških.

Večina respondentk in respondentov (56 %) je zaposlenih v večjem mestu (Ljubljana ali Maribor), skoraj 29 % v manjšem mestu, preostali (15 %) pa na vasi ali podeželju.

V vzorcu je glavnina respondentov starih od 26 do 42 let (glej tabelo 1).

Starostni razred	%
Od 18 do 25	10,6
Od 26 do 34	48,8
Od 35 do 42	26
Od 43 do 50	10,6
Več kot 50	4,1

Tabela 1 – Starostni razredi

Respondentke in respondenti so navajali različne funkcije, ki jih opravljajo v vzgojno-izobraževalnih ustanovah. Čeprav je večina med njimi učiteljev/učiteljic, profesorjev/profesorice oziroma vzgojiteljev/vzgojiteljic, so na vprašalnik odgovorili tudi svetovalni in socialni delavci/ke, psihologi/nje, ravnatelj/ce, knjižničarji/ke, nekaj oseb iz šolske administracije in podobno. Vzorec smo za nadaljnjo analizo preoblikovali tako, da smo uvedli pet kategorij delovnega mesta: delo v vrtcu, osnovni šoli, srednji šoli ali na fakulteti ter drugo. V to kategorijo smo vključili tiste respondentke in respondente, ki so navedli, da delajo v zavodih za otroke s posebnimi potrebami, v glasbenih šolah, v plesnih šolah in podobno. Tovrstna kategorizacija nam omogoča ugotavljanje razlik, ki se pojavljajo v odnosu do istospolno usmerjenih oseb na posameznih nivojih vzgojno-izobraževalnih institucij.

Ustanova	Lezbijka	Gej	Biseksualec	Skupaj
Vrtec	4,1	/	2,4	6,5
OŠ	4,1	13	9,8	26,8
SŠ	13	8,9	6,5	28,5
Fakulteta	8,9	13	5,7	27,6
Drugo	6,5	2,4	1,6	10,6
SKUPAJ	36,6	37,4	26	100

Tabela 2 – Delovno mesto respondentov glede na spolno usmerjenost (v odstotkih)

Kot kaže tabela 2, je razporeditev respondentk in respondentov v vzorcu približno enakomerna glede na osnovno in srednjo šolo ter fakulteto (približno petina vzorca v vsaki izobraževalni ustanovi). Najmanjši delež (slabih 7 %) predstavljajo vrtci, dobrih 10 % našega vzorca pa predstavljajo druge vzgojno-izobraževalne ustanove.

Večina, 48 % respondentk in respondentov v vzgojno-izobraževalni ustanovi dela od 1 do 5 let.

2.3. Razkritje spolne usmerjenosti

Razkritje spolne identitete lahko definiramo kot proces prepoznavanja lastne spolne usmerjenosti do istega spola, z njo povezane nastajajoče nove identitete, z izpričevanjem te identitete okolici in s povratno potrditvijo identitete s strani okolja. Vsako razkritje poteka v določenem družbenem in posameznikovem

kontekstu. Pomembna je posameznikova rasna, kulturna, razredna pripadnost, njegove družinske razmere, razmere na delovnem mestu in podobno (Kuhar, 2001: 190).

V našem vzorcu je slabih 40 % vprašanih poročalo, da so razkriti pred večino ljudi, ki jih obkrožajo, dobrih 40 % pa samo pred nekaterimi ljudmi, ki jih obkrožajo. V vzorcu je 8 % tistih, ki nikomur niso razkrili svoje spolne usmerjenosti, in dobrih 11 % takih, ki prav tako niso razkriti, čeprav menijo, da nekateri ljudje vedo za njihovo spolno usmerjenost. Med posameznimi skupinami glede na spolno usmerjenost ni statistično značilnih razlik. Na splošno torej lahko rečemo, da je večina naših respondentov in respondentk vsaj pred določenimi posamezniki razkrita in da svojo identiteto doživljajo kot relativno stabilno. To pomeni, da pri interpretaciji tabele 3 nerazkritosti v posameznih kontekstih, povezanih z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami, ne moremo (vsaj v večini primerov) pripisati temu, da posameznik glede svojega seksualnega statusa ni gotov in zaradi tega te identitete ne razkritje. Predvidevamo, da so vzroki za nerazkritje predvsem zunanji.

	Vedo vsi sodelavci	Vedo vsi nadrejeni	Vedo vsi učenci/ študenti	Vedo le nekateri sodelavci	Vedo samo nekateri nadrejeni	Vedo samo nekateri učenci/ študentje	Nisem razkrit
Moški	20,8	3,8	/	34	9,4	13,2	45,3
Ženska	11,4	7,1	1,4	37,1	8,6	18,6	47,1
Gej	21,7	4,3	/	39,1	10,9	15,2	39,1
Lezbijka	4,4	4,4	/	42,2	13,3	22,2	48,9
Biseksualec	21,9	9,4	3,1	21,9	/	9,4	53,1
Vrtec	12,5	/	/	37,5	/	/	50
OŠ	6,1	/	/	39,4	/	3	51,5
SŠ	17,1	2,9	/	25,7	8,6	14,3	54,3
Fakulteta	26,5	14,7	2,9	38,2	20,6	38,2	35,3
Drugo	7,7	7,7	/	46,2	7,7	7,7	38,5

Tabela 3 – Razkritost spolne usmerjenosti glede na spol, spolno usmerjenost in delovno mesto (v odstotkih)

Tabela 3 prikazuje stopnje razkritosti posameznih respondentk in respondentov v našem vzorcu. Vprašanje »Ste na delovnem mestu razkriti?« je omogočalo več možnih odgovorov, zato seštevki v zgornji tabeli po posameznih kategorijah lahko presegajo 100 %.

Pri interpretaciji rezultatov moramo upoštevati specifične okoliščine, v katerih posamezne respondentke in respondenti delajo. Stopnja razkritosti je zagotovo odvisna od velikosti delovne organizacije. Če, na primer, nekdo dela na veliki fakulteti, je nemogoče pričakovati, da o njegovi spolni usmerjenosti vedo vsi drugi zaposleni in nadrejeni, poleg tega pa tudi študenti. Podatka, da tega ne vedo vsi, tako ne moremo in ne smemo interpretirati kot znak posameznikovega skrivanja spolne usmerjenosti, pač pa k temu prispevajo določene objektivne okoliščine. Tukaj je najbolj zanimiv zadnji podatek v tabeli, ki kaže odstotek tistih, ki v svojem delovnem okolju niso razkriti pred nikomer. Zelo pavšalno bi lahko rekli, da približno polovica naših respondentov na delovnem mestu ni razkrita. Podatek potrjuje ugotovitev raziskave o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Sloveniji (Švab, Kuhar, 2005), ki je prav tako pokazala, da 49 % vprašanih ni razkritih na svojem delovnem mestu (ali pa so razkriti le pred nekaj sodelavci).

O največji stopnji razkritosti med sodelavci poročajo tisti, ki so zaposleni na fakultetah. Med njimi je dobrih 65 % razkritih pred vsemi ali nekaterimi sodelavci. V vrtcih je takšnih 50 %, v osnovnih šolah 46 %, najmanjši delež pa je zabeležen v srednjih šolah. 43 % vprašanih respondentk in respondentov, ki delajo v srednji šoli, je poročalo o tem, da so razkriti pred vsemi ali vsaj nekaterimi sodelavci.

Za fakultetni prostor, ki je hkrati tudi najbolj »individualiziran«, se zdi, da dopušča višjo stopnjo razkritja prav zaradi relativno visoke avtonomnosti posameznih zaposlenih na fakulteti. Učiteljice in učitelji na osnovnih in srednjih šolah so zagotovo pod večjo »socialno kontrolo« tako neposrednega delovnega okolja kot tudi učencev in njihovih staršev. Odgovor enega od respondentov potrjuje moč staršev v šolah: *»V šoli niso problem samo nadrejeni in sodelavci, tudi dijaki niso takšen problem ... Problem so primitivni in ozkogledni starši, kar pa ni čudno, glede na tolerantnost sovražnega govora politikov ... Še posebno je to problem v manjših mestih. In če starši pritisnejo na ravnatelja, bo lahko kaj kmalu našel nek izgovor, da te odpusti ... Ga bo že zapakiral v takšno obliko, da bo šlo skozi takšne pomanjkljive zakone. In ker je učiteljev danes veliko preveč, bodo raje zaposlili 'neoporečne'«.*

Da je univerzitetni prostor neprimerno bolj prijazen gejem in lezbijkam, potrjujejo tudi sogovorniki v polstrukturiranih intervjujih. Vsi trije sogovorniki, ki učijo na fakulteti, so, vsaj v sklopu lastnega oddelka, razkriti. Manca (35) in Vanja (26) razkritost pripisujeta različnim razlogom, od specifik katedre, na kateri učita, do velikosti kolektiva in odprtosti fakultete do teme homoseksualnosti. Manca je izpostavila, da je na njen proces razkritja vplivala

tudi »pozicija moči« oziroma dejstvo, da je znotraj delovnega okolja dosegla določen položaj, na katerem se je čutila dovolj varno živeti osebno identiteto suvereno tudi v poklicu.

»Nikoli nisem doživela nobene negativne izkušnje. Učim na fakulteti, ki v celoti onemogoča tovrstno diskriminacijo. Večina sodelavcev je zelo liberalnih. Je pa tudi lažje, ko dosežeš neko akademsko oziroma strokovno pozicijo. Mislim, da mi je bilo težje, dokler nisem imela pogodbe za nedoločen čas, dokler nisem imela docenture, ki pomenim da si v bistvu samostojen in svoboden ...«

(Manca, 35)

»Moja katedra je, kar zadeva to temo, verjetno eno najboljših delovnih mest v Sloveniji – tudi kader, ki predava, je zelo raznolik, veliko predavateljev izhaja ali se identificira z marginalo. Z razkritostjo tu nimam težav. Nimam težave s tem, da bi šla na parado ponosa ali v LGBT bar. In če tam srečam svoje študente ali kolege, pa kaj, naj sami opravijo s to informacijo.«

(Vanja, 26)

Večjo avtonomnost zaposlenih na fakulteti bi deloma lahko pojasnili z dejstvom, da na fakulteti v odnos vstopata dve odrasli osebi (študent – zaposleni), pri tem pa starši ne igrajo več vloge nadzora. Vse to nenazadnje potrjuje tudi ugotovitev, da nihče, ki je sodeloval v naši raziskavi, ni razkrit pred nadrejenimi v vrtcu oziroma v osnovni šoli in da so le redki (slabih 12 %) razkriti pred vsemi ali nekaterimi nadrejenimi v srednji šoli. Ta delež je na fakulteti bistveno večji (35 %).

Opisano razliko potrjuje tudi Borova izkušnja. Bor (37) je najprej učil na srednji šoli, sedaj pa uči na fakulteti. Medtem, ko je bil na srednji šoli deloma razkrit, je na fakulteti popolnoma razkrit, tako pred kolegi kot pred študenti, s katerimi je v stiku preko obštudijskih aktivnosti. Sodelavci na fakulteti, tisti, ki so ga poznali, so vedeli, da je gej, še preden je nastopil na delovno mesto. Bor kot razlog za nerazkritost v srednješolskem okolju predvsem pred dijaki omenja izgubo avtoritete, ki pa je za vsakega srednješolskega profesorja osnovna in ključna komponenta za kvalitetno izvajanje pedagoškega procesa.

»Na srednji šoli sem moral predvsem z dijaki vzpostaviti neke vrste avtoritativen odnos in, če si moški, je že tvoja moškost avtoritativna. Dijaki pričakujejo od moškega, da je strikten in heteroseksualen. V tem prostoru sem močno začutil, da dijaki potrebujejo, da sem, tako rečeno, pravi moški in da homoseksualnosti ne povezujejo z moškostjo.«

(Bor, 37)

S strahom pred izgubo avtoritete in spopadanjem s predsodki, ki izključujejo gejevstvo in »pravo« moškost, saj ga povezujejo z ženstvenostjo in šibkostjo, se je spopadal tudi Andrej, ki je učil na srednji šoli, na kateri je bila izrazito večja koncentracija dijakov kot dijakinj. Andrej, ki je bil deloma razkrit tudi med sodelavci, meni, da so dijaki vedeli, da je gej, saj je bil vidno aktiven v gejevsko-lezbični skupnosti

»Ko smo se z dijaki začeli pobliže spoznavati, so začeli raziskovati, kdo sem in kaj delam. Vedel sem, da bodo hitro pridobili podatke na spletu, ter se bal, da mi bo dejstvo, da sem gej, in ker se gejev ne dojema kot pravih moških, spodkopalo avtoriteto.«

(Andrej, 31)

2.4 Izkušnje pri razkritju

	Pozitivna izkušnja	Negativna izkušnja	Nevtralna izkušnja	Drugo
Moški	25	14,3	50	10,7
Ženska	42,4	3	48,5	6,1
Gej	25	14,3	50	10,7
Lezbijka	40,9	4,5	45,5	9,1
Biseksualec	45,5		54,5	
SKUPAJ	34,4	8,2	49,2	8,2

Tabela 4 – Izkušnja razkritja glede na spol in spolno usmerjenost (v odstotkih)

Pri naslednjih dveh izračunih (čas razkritja na delovnem mestu in izkušnja razkritja) smo upoštevali zgolj tiste, ki so na delovnem mestu vsaj deloma razkriti. Tabela 4 kaže, da je bila za večino (slabih 84 %), ki so se razkrili na delovnem mestu, izkušnja razkritja pozitivna ali vsaj nevtralna. Manjšina, 8 % vprašanih, je poročala, da je bila zanje izkušnja razkritja na delovnem mestu negativna. Med njimi je bilo bistveno več gejev kot lezbijk oziroma bistveno več moških kot žensk.

Na splošno je stopnja razkritosti večja med geji kot med lezbijkami (glej tabelo 3), kar pa potrjujejo tudi rezultati polstrukturiranih intervjujev: medtem ko so geji vsaj deloma, če ne popolnoma razkriti (ne glede na ustanovo, v raziskavi so tu enakovredno zastopane fakultete, srednje in osnovne šole), so lezbijke, vsaj v srednješolskem in osnovnošolskem prostoru, večinoma nerazkrite ali deloma

razkrite. Geji so v intervjujih poudarjali, da so večinoma razkriti pred sodelavkami – po njihovem mnenju naj bi na splošno imele ženske manj predsodkov do homoseksualnosti – pred moškimi sodelavci pa imajo zadržke. Večina sogovornikov, tako lezbijke kot geji, pa so razkriti ožjemu krogu ljudi, ponavadi pred tistimi, s katerimi se družijo tudi zasebno.

»Razkrit sem pred ozkim krogom sodelavcev, tistimi, ki jim zaupam. Najprej sem jih preizkušal, kako te stvari sprejemajo, kako mene sprejemajo. In potem mi ni bilo težko povedati in tudi nisem imel slabih izkušenj.«

(Maks, 36)

»Na obeh delovnih mestih svojega razkritja nisem doživljal kot nekaj negativnega. Zdelo se mi je, da so sodelavci informacijo vzeli na znanje in to je bilo to. Povedal sem samo sodelavkam, sodelavci pa mislim, da niso vedeli.«

(Žan, 30)

Med tistimi, ki so izbrali odgovor »drugo«, je večina respondentk in respondentov navajala, da izkušnja razkritja nima enoznačnega pomena. »V nekaterih pogledih je bilo razkritje pozitivno, v drugih negativno,« je zapisal eden od sodelujočih. Nekdo drug meni, da bi bilo »včasih [...] bolje, da nihče ne bi vedel.« Nekoliko drugačno izkušnjo ima respondentka, ki je zapisala, da je bilo njeno razkritje večinoma pozitivna izkušnja, in dodala: »'Svako čudo tri dana traje', tako da se nihče več ne obremenjuje s tem.« Gre za klasičen opis reakcij na razkritje, ki sprva ponavadi povzroči začudenje, lahko tudi šok ali vsaj presenečenje, vendar prva reakcija ne traja dolgo. Postopoma se vedenje o posameznikovi spolni usmerjenosti prevede v kontekst nečesa običajnega, čeprav, kot v kontekstu razkritja v družini ugotavljata Švab in Kuhar (2005), razkritje lahko rezultira tudi v t.i. prozornem klozetu². To pomeni, da je informacija o posameznikovi spolni usmerjenosti vzeta na znanje, vendar se ljudje, ki obkrožajo istospolno usmerjeno osebo, o tem ne želijo pogovarjati, homoseksualnost postane nekakšna tabu tema, javna skrivnost – in vse to posameznika lahko na enak način obremenjuje kot čas, preživet v klozetu.

Tabuiziranje teme ob razkritju je predvsem izkušnja tistih, ki učijo na srednji oziroma osnovni šoli. Maks, Josiene in Pia ter še trije drugi sogovorniki v intervjujih so izpostavili dejstvo, da so jim sodelavci in sodelavke pri razkritju »dobronamerno« svetovali, naj tega ne govorijo naprej. Razlogov za tak odnos do teme je ponavadi več, najbolj pa izstopata želja po izogibu konfliktnim situacijam in nelagodje ob razpravi o homoseksualnosti.

² Izraz izhaja iz angleške fraze »coming out of the closet«, ki označuje razkritje posameznikove spolne usmerjenosti in konec skrivanja istospolne usmerjenosti. (Švab, Kuhar, 2005:45)

»Ko sem menjal delovno mesto, me je sodelavka opozorila, da naj na novem delovnem mestu tega ne razglušam naokrog. Jaz pa sem ji odvrnil, da sem to jaz in pika. Če bom namreč na tej novi šoli zaposlen dalj časa, bo slej ko prej nekdo izvedel, saj tega ne bom skrival. Ni ji bilo všeč, da sem to naprej povedal.«

(Žan, 30)

»Težav kot takih z razkritostjo nisem imela, so pa me na čisto vseh pogovorih namignili, naj tega ne govorim naokoli. Da je to moja stvar, ki se nikogar ne tiče.«

(Josiene, 31)

»Slabih izkušenj z razkritjem nisem imel, vendar pa se z mano nihče ne pogovarja o tem. Nihče me ni do sedaj še nič vprašal na to temo. Sklepam, da vedo samo po tem, ker me sploh ne sprašujejo več o tem ali imam punco ali ne, kar se mi je redno dogajalo na prejšnjem delovnem mestu.«

(Maks, 36)

Časovno gledano je večina, 64 % vprašanih, razkritje naredila v prvem letu svojega službovanja. Slabih 20 % se je razkrila v prvih petih letih svojega službovanja, preostali pa še pozneje.

2.5. Nasilje kot posledica razkritja

	Psihično ali verbalno nasilje				Fizično nasilje			
	Nisem doživel	Doživel in vedno odreagir	Doživel, a odreagir glede na situacijo	Doživel in nisem odreagir	Nisem doživel	Doživel in vedno odreagir	Doživel, a odreagir glede na situacijo	Doživel in nisem odreagir
Gej	57,1	14,3	17,9	10,7	92,9	3,6	3,6	/
Lezbijka	65,2	17,4	13	4,3	95,7	/	4,3	/
Biseksualec	81,8	/	18,2	/	91,9	1,6	6,5	/
Vrtec	100	/	/	/	100	/	/	/
OŠ	80	13,3	/	6,7	100	/	/	/
SŠ	35,7	21,4	35,7	7,1	85,7	7,1	7,1	/
Fakulteta	71,4	9,5	14,3	4,8	100	/	/	/
Drugo	55,6	11,1	22,2	11,1	66,7	/	33,3	/

Tabela 5 – Izkušnje nasilja zaradi razkritja

Ena od možnih reakcij na razkritje je tudi nasilje. Tabela 5 prikazuje delež nasilnih reakcij na razkritje (bodisi ob razkritju ali pozneje). Pri tem smo ločevali med fizičnim nasiljem ter psihičnim oziroma verbalnim nasiljem.

Glavnina naših respondentov (več kot 90 %) na delovnem mestu nikoli ni doživela fizičnega nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti. V vzorcu je bilo 5 oseb (1 lezbijka, 2 geja in 2 biseksualca), ki so poročale o tovrstnih izkušnjah, a le ena med njimi je vedno odreagirala na fizično nasilje, ki ga je doživela, preostale osebe so na nasilje odregirale odvisno od situacije.

Stopnja psihičnega oziroma verbalnega nasilja je bistveno večja v primerjavi s fizičnim nasiljem. Medtem ko je skoraj 82 % vprašanih biseksualcev poročalo, da tega nasilja niso doživeli, ima vsaj eno izkušnjo psihičnega nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti 43 % vprašanih gejev in 35 % vprašanih lezbijk. V absolutnih številkah to pomeni, da je 22 naših respondentk in respondentov poročalo, da so na delovnem mestu doživeli psihično ali verbalno nasilje zaradi svoje spolne usmerjenosti. Pri tem je potrebno upoštevati, da ni nujno, da vse žrtve nasilja to nasilje sploh prepoznajo kot tako. Na hodniku izrečena opazka za nekoga ne bo tako pomembna, da bi jo prepoznal kot verbalno nasilje, kljub temu, da to je. Skoraj 11 % gejev in 4 % lezbijk med tistimi, ki so doživeli psihično ali verbalno nasilje, na to nasilje ni odreagiralo.

Če pojavnost nasilja pogledamo glede na delovno mesto naših respondentov, potem lahko vidimo, da je stopnja pojavnosti nasilja zaradi spolne usmerjenosti zaposlenega najvišja v srednjih šolah – tako v primeru psihičnega kot tudi fizičnega nasilja. 64 % respondentov, ki so zaposleni na srednji šoli, je že doživelo psihično ali verbalno nasilje zaradi svoje spolne usmerjenosti.

Vrtci in osnovne šole se v tem kontekstu kažejo kot najbolj varno okolje za istospolno usmerjene zaposlene.

2.6 Reakcije na nasilje

Tisti, ki so odregirali na nasilje, so tako v vprašalniku kot v polstrukturiranih intervjujih poročali o tem, da so se poskušali z osebo, ki jih je napadla, pogovoriti. *»Poskušala sem pojasniti svoja občutja,«* je zapisala ena od respondentk. Podobno je tudi drug respondent zapisal, da je poskušal *»na miren način obrazložiti situacijo«*. Nekateri so poročali, da so poiskali pomoč pri vodstvu institucije, drugi so dejali, da so se na nasilje odzvali *»subtilno«* ali *»z branjenjem«*. Nekateri so ob tem poskušali postaviti mejo nasilju: *»Poskušal sem postaviti mejo – čeprav se mi zdi, da ne dovolj jasno. Šlo je za osamljen primer človeka, ki me je posredno verbalno napadel, čeprav ni povsem jasno, ali se je tega sploh zavedal.«*

Izkušenj s fizičnim nasiljem sogovorniki v intervjujih niso omenjali, je pa zanimivo, da so zgolj geji omenjali opazke, ki so jih doživljali s strani dijakov in dijakinj. To je zagotovo posledica večje razkritosti gejev pred dijaki, kar pa seveda ne pomeni, da se lezbijke s tovrstnim nasiljem ne srečujejo.

»Dostikrat sem ujel kako pripombo na hodniku. In mi ni bilo lahko. Nihče mi sicer ni nič povedal v obraz ali me izzval v razredu, slišiš pa veliko stvari kot, na primer 'poglej ga, kako hodi', 'vsak dan ima novo srajco'. Skratka zelo stereotipne izjave.«

(Andrej, 31)

»Opazke s strani dijakov so, na primer 'vi imate pa roza srajco', in potem rečem 'ja, jaz imam pa roza srajco, a mi paše?' nakar me vprašajo 'ja saj, vi ste ... a ste roza!?' in jaz rečem 'ja, jaz sem totalno roza'. In ko vidijo, da sploh ne odreagiram, me nehajo spraševati. Takih vprašanj namreč ne dojemam kot provokacijo in zato ne dosežejo svojega namena.«

(Žan, 30)

»Homofobne izkušnje imam predvsem z dijaki, ki jih ne učim. Povprečno enkrat na teden zaslišim 'peder' in podobno. Dobival sem tudi anonimno elektronsko pošto. Pred nekaj leti pa sem se odločil, da tega ne bom več toleriral. Sedaj dijaka pokličem na pogovor in ga opomnim na to, da tega ne dopušča. Potem se te pripombe nehajo. Osebnostno se pri tem ne izpostavljam. Povem pa, da se mi to ne zdi v redu in to se mi zdi pomembno.«

(Azrael, 40)

Tisti, ki na nasilje niso odreagirali, so poročali o »strahu«, ki jim je preprečil reakcijo, ali pa se jim odziv ni zdel potreben. Eden od respondentov je zapisal, da bi z reakcijo pokazal na svojo šibkost: *»Z reakcijo bi pokazal svojo šibkost in izzval še bolj burne in posmehljive reakcije. Svoje stališče zastopam na višjem nivoju. S tem, da se ne pustim sprovcirati. Po navadi, če je izzivanje indirektno, ostanem miren, sicer povem dotični osebi, kaj si mislim.«* Da je za reakcijo na nasilje potrebna tudi samozavest in pozitivna samopodoba učitelja, potrjuje Maksova izkušnja:

»Teh posmehljivk na hodnikih je bilo kar nekaj, ko se na primer kak fant ali skupina učencev hihita za tabo. Na to nisem nikoli odreagirala, ker se je to dogajalo predvsem na začetku, kjer sem se preveč ukvarjal sam s seboj in delal na lastni samozavesti, da se bom nekoč razkril. Danes bi zagotovo odreagirala in se obnašala čisto drugače, ampak se te stvari ne dogajajo več.«

(Maks, 36)

2.7 Razlogi za (ne)razkritje

Respondentke in respondenti so navajali različne razloge, zakaj so se razkrili na delovnem mestu oziroma zakaj se niso razkrili. Njihovi odgovori so prikazani v tabeli 6.

Razlogi za razkritje			
	Gej	Lezbijka	Bi-
Ker se ne želim skrivati.	42,9	52,2	45,5
To ni bila moja odločitev, razkril/-a sem se pod pritiski drugih (opravljanje ipd.).	/	4,3	9,1
Ker sem čutil/-a, da imam podporo zaposlenih, sodelavcev, sveta staršev ipd.	/	/	18,2
Kar zgodilo se je.	35,7	26,1	27,3
Ker menim, da s tem dajem dober zgled, hkrati pa potencialni LGBT učenci/-ke in ostali vedo, na koga se lahko obrnejo za pomoč.	3,6	8,7	/
Drugo	17,9	8,7	/
Razlogi za nerazkritje			
	Gej	Lezbijka	Bi -
Skrbi me, da me bodo nadrejeni šikanirali in bom zaradi tega izgubil/-a službo.	16,7	4,5	6,3
Skrbi me reakcija nadrejenih.	/	9,1	6,3
Skrbi me reakcija sodelavcev.	11,1	4,5	6,3
Skrbi me reakcija lokalne skupnosti.	/	4,5	12,5
Skrbi me reakcija staršev otrok/učencev/dijakov/študentov ...	5,6	/	/
Skrbi me reakcija otrok/učencev/dijakov/študentov ...	16,7	4,5	/
Nadrejeni in sodelavci so mi svetovali in/ali namignili, da naj se raje ne razkrijem.	/	9,1	/
Slišal/-a sem mnogo negativnih opazk o LGBTQ s strani zaposlenih in nadrejenih.	5,6	13,6	/
Menim, da je razkritje spolne usmerjenosti, spolnega izraza / identitete osebna stvar, ki se nikogar ne tiče.	33,3	31,8	62,5
Drugo	11,1	18,2	6,3

Tabela 6 – Razlogi za (ne)razkritje

Med tistimi, ki so razkriti, je bil poglobitni razlog za razkritje odločitev, da se ne želijo skrivati, da ne želijo skrivati svoje spolne usmerjenosti in vsega, kar je s tem povezano (partnerstvo, zasebno življenje ipd.). Nekaj več kot petina teh, ki so se razkrili, je poročala tudi o tem, da se je razkritje »kar zgodilo«, da torej ni bilo posebej racionalizirano ali načrtovano. Nihče od gejev in lezbijk ni kot razlog za razkritje navedel podpore zaposlenih, sodelavcev, sveta staršev ipd. Podobno poročajo tudi sogovorniki in sogovornice v intervjujih. Josiene je v Slovenijo prišla iz Kanade in v Sloveniji ne glede na delovno mesto svoje spolne usmerjenosti nikoli ni nameravala skrivati, niti dejstva, da je poročena z žensko.

»Glavni razlog je to, da se ne želim skrivati. Ne želim razmišljati o tem, kateri osebni zaimek bom uporabljala, in dostikrat, ko govorim o svoji ženi, ljudje tu menijo, da še ne znam uporabljati zaimkov in me venomer popravljajo, nato pa jih jaz popravim nazaj, dokler ne dojamejo, da resnično nimam moža, ampak ženo.«

(Josiene, 31)

Azrael uči v manjšem kraju v Sloveniji. Čeprav svoje spolne usmerjenosti ni nameraval skrivati, meni, da bi bilo to ravno zaradi majhnosti kraja tudi nemogoče.

»Sem učitelj v manjšem kraju, kjer mislim, da bi bilo to nemogoče skriti, če želiš živeti izpopolnjeno. Prej ali slej naletiš na kako vprašanje, meje si sicer lahko postaviš, vendar ti jih določa tudi okolica. Drugače pa si tega tudi nisem želel. Ker dejstvo, da sem gej, ni nič sramotnega. Zato ne vidim razloga, da bi to skrival.«

(Azrael, 40)

Med razlogi za nerazkritje v vseh treh identitetnih skupinah prevladuje stališče, da je spolna usmerjenost osebna stvar posameznika, ki se nikogar ne tiče. V kolikšni meri gre pri tem stališču za ponotranjeno homofobijo, je težko reči; zdi se, da je tovrsten (iz)govor najpogostejše stališče tistih, ki se ne razkrijejo. Dejstvo je namreč, da je delovno mesto tesno prepleteno s posameznikovo zasebnostjo.

»V zbornici hitro pride do osebnih pogovorov. Ko se v ponedeljek pogovarjamo o vikendu ali ko te nekdo vpraša, kaj si delal med počitnicami, je težko reči 'o tem pa ne bi rada govorila', to bi bilo smešno. Edino če res nimaš nobenega stika s sodelavci, kar je pa v zbornici nemogoče. Tudi v razredu je zelo težko popolnoma izločit osebno življenje, nenazadnje si tam pred učenci ti kot celota in zelo težko je biti samo strogo učitelj brez kančka človeškosti.«

(Pia, 30)

Sogovorniki v intervjujih so, v nasprotju z respondenti spletnega vprašalnika, kot razlog za nerazkritje predvsem omenjali negativen odnos okolice do homoseksualnosti, strah pred nasiljem, strah pred izgubo delovnega mesta, predvsem pa pritiske staršev. Ema (31) in Galebka (29), ki učita na različnih

osnovnih šolah izven Ljubljane, doživljata močan vpliv staršev ter predsodke in negativno mnenje o gejih in lezbijkah kot zadosten razlog za popolno oziroma vsaj delno nerazkritost v delovnem okolju.

»Ker učim v zelo specifičnem okolju, predvidevam, da bi bili pritiski s strani staršev zelo hudi. Pri nas imajo starši težave že s prav postranskimi stvarmi in si zaradi različnih razlogov jemljejo pravico bolj posegati tudi v to, kdo je tisti, ki snov predava. Zato predvidevam, da bi imela težave s tem, če bi vedeli.«

(Ema, 31)

»Res je, da do teh debat o tem, kaj si počela čez vikend, že prihaja, in v resnici se še vedno izogibam povedati. Me je po svoje tudi strah, kaj bi bilo, če bi vedeli starši, ki po mojih izkušnjah do sedaj spolno usmerjenost še vedno povezujejo s predsodkom pedofilije ...«

(Galebka, 29)

»Sama poznam kar nekaj učiteljev, ki niso razkriti. Menim, da se jih veliko boji za službo, mene osebno pa je predvsem strah nasilja, ki bi potencialno prišlo s strani učencev. Tukaj sem kot učiteljica veliko manj zaščitena, kot sem bila v Kanadi. Kot edina razkrita na celi šoli sem postavljena v zelo občutljivo situacijo.«

(Josiene, 31)

2.8 Odnos delovnega okolja do homoseksualnosti

Stopnja razkritosti je odvisna od samopercepcije delovnega mesta in odnosa tega okolja do homoseksualnosti. Kot kaže tabela 7, tisti, ki svojega delovnega okolja ne ocenjujejo kot vključujočega za homoseksualnost, so pogosteje nerazkriti na delovnem mestu (kot neprijazno je svoje delovno okolje ocenilo slabih 20 % anketirancev). V delovnem okolju, ki ga ocenjujejo kot tolerantno, je razkritih 13,5 % istospolno usmerjenih. Večina (68 %) svoje delovno okolje doživlja kot tolerantno (npr. nimamo nič proti, a se o tem ne bi radi pogovarjali); precej nižji je odstotek tistih, ki meni, da je njihovo delovno okolje vključujoče (npr. organiziramo delavnice, okrogle mize ipd. na temo LGBT) – 3,3 %.

	Vedo vsi sodelavci	Vedo vsi nadrejeni	Vedo vsi učenci / študenti	Vedo le nekateri sodelavci	Vedo nekateri nadrejeni	Vedo nekateri učenci / študenti	Nisem razkrit
Neprijazen	4,8	/	/	28,6	9,5	4,8	66,7
Toleranten	13,5	5,4	/	43,2	9,5	20,3	40,5
Vključujoč	75	50	25	25	/	25	/
Drugo	22,2	11,1	/	11,1	11,1	22,2	66,7

Tabela 7 – Kako ocenjujete odnos svojega delovnega okolja do homoseksualnosti

Od odnosa delovnega okolja do homoseksualnosti je tudi odvisno, koliko in na kakšen način bo tema vstopila v šolski prostor. Obravnavanje homoseksualnosti pri pouku je zelo redko, v šolskem okolju razkriti učitelji in učiteljice so predvsem v intervjujih poudarili, da se govoru o tej tematiki še posebno izogibajo, saj menijo, da bi učenci, sodelavci, starši in lokalno okolje lahko to stereotipno razumeli kot promocijo homoseksualnosti.

»Ker učim tudi predmet Etika in družba, kjer je prostor za odpiranje teh tem, moram priznati, da je vedno prisoten ta strah, da če bi se vedelo, da sem lezbijka, da bi pogovor o homoseksualnosti pri pouku lahko začeli dojemati kot promocijo. Tako da vedno pazim, kaj povem. Če ne bi bila lezbijka, bi verjetno to temo bolj odpirala pri pouku.«

(Galebka, 29)

»Prej, ko še nihče ni vedel zame, sem to temo dostikrat odpirala pri pouku. Sedaj, ko pa vem, da nekateri vejo, se bojim, da me ne bi jemali resno, namreč jasno, da govorim o tem, če pa sem lezbijka – in sporočilo bi se izgubilo. Lahko bi to tudi napačno dojeli kot promocijo.«

(Pia, 30)

Učitelji tega stereotipnega zadržka do obravnavanja homoseksualnih vsebin pri pouku ne bi imeli, če bi bilo šolsko okolje odprto in vključujoče ter bi nudilo pozitiven podporni sistem za istospolno usmerjene učitelje in učiteljice. Večina respondentov, dobrih 60 %, je odgovorila, da njihova šola ne nudi relevantnih in točnih informacij oziroma druge podpore glede istospolne usmerjenosti. Na vprašanje, kaj njihova šola nudi o homoseksualnosti, je eden od respondentov v spletni raziskavi izpostavil: *»Pred leti je na šolo prišel izobraževalni DVD, pa je naša svetovalka na koncu nekega učiteljskega zbora, ko ni nihče več poslušal, rekla, da si ga lahko razredniki sposodijo, če želijo. Mislim, da tudi do želja ni prišlo ...«*. Med intervjuji so o pomanjkanju podpornega sistema razpravljali vsi sogovorniki in sogovornice; Andrej in Žan sta v tem kontekstu izpostavila popolno nazainteresiranost in negativen odnos drugih šolskih delavcev do teme:

»Ko sem še učil, o tej temi sploh ni bilo govora. Psihologinje in socialne delavke so se največ ukvarjale konkretno z vzgojnimi problemi – s tistimi dijaki, ki so, na primer imeli ukore ali podobne težave, in ne toliko z nestrpnostjo in nasiljem. Opazil sem tudi, da na splošno učitelji niso delali na tej temi.«

(Andrej, 31)

»Enkrat je med poukom v razredu sodelavke pogovor nanesel na temo homoseksualnosti in eden od učencev je vprašal, ali sem jaz gej. Kasneje sem izvedel, da je odreagirala čisto neprimerno, informacijo zanikala, jih vprašala, ali so me sploh dobro pogledali, saj da izgledam čisto normalen, skratka odreagirala je, kot da je s tem nekaj narobe, kot da je biti gej nenormalno.«

(Žan, 30)

Nepripravljenost drugih učiteljev, da bi razpravljali o temi, ter dopuščanje nestrpnosti in zmerljivk so omenjali tako respondenti spletnega vprašalnika kot sogovorniki v intervjujih. Zanimiva so predvsem opažanja obeh učiteljev, ki prihajata iz tujine, saj ocenjujeta, da slovenski šolski sistem dopušča večjo mero nestrpnosti s strani dijakov, kot sta je bila vajina v tujini, poleg tega pa je tudi praktično nihče ne sankcionira.

»Učitelji tu vse premalo odregirajo na zmerljivke in žaljivke med učenci. Sama opažam, da je tu predvsem problematičen odnos do Hrvatov, pa Romov, pa seveda istospolno usmerjenih in Srbov. Učenci si res lahko privoščijo marsikaj, pa učitelj dostikrat sploh ne odreagira.«

(Josiene, 31)

»Kjer sem učil, je bila etnična raznolikost zelo velika in opazke kot 'šiptar' in 'bosanec' so bile prisotne vsak dan. Nihče od drugih učiteljev ni odreagiralo. Kar zadeva odnos do teh skupin, pa med 'šiptarjem' in 'pedrom' ni razlike. Zato sem sam zelo resno nastopil, če sem to zaznal v razredu.«

(Bor, 37)

Homofobije in nestrpnosti učitelji ne zaznavajo samo s strani dijakov, temveč tudi pri svojih sodelavcih in sodelavkah.

»Kar nekaj sodelavcev je imelo tak pozitivno-nevtralen odnos, o temi niso želeli razpravljati, vendar pa tudi negativno nastopili. Prevladovali pa so tisti, ki so izhajali iz hudih stereotipov in predsodkov, kar je pravzaprav žalostno za šolski prostor, glede na to, da govorimo o odraslih in še učiteljih.«

(Ema, 29)

»Lahko bi rekel, da so dijaki zelo nesramni, vendar so učitelji lahko še hujši. Dostikrat sem slišal nestrpne pripombe iz ust učiteljev, ki niso bile usmerjene samo proti gejem, ampak na vse vrste drugačnosti.«

(Andrej, 30)

2.9. Vpliv razkritja

V raziskavo smo vključili vrsto stališč, ki smo jih merili s petstopenjsko Likertovo lestvico. Tabela 5 prikazuje povprečno stopnjo strinjanja z določeno trditvijo, pri čemer 0 pomeni popolno nestrinjanje, 4 pa popolno strinjanje. Vse trditve se navezujejo na razkritje na delovnem mestu, zato so tudi na ta del vprašalnika odgovarjali samo tisti, ki imajo takšno izkušnjo.

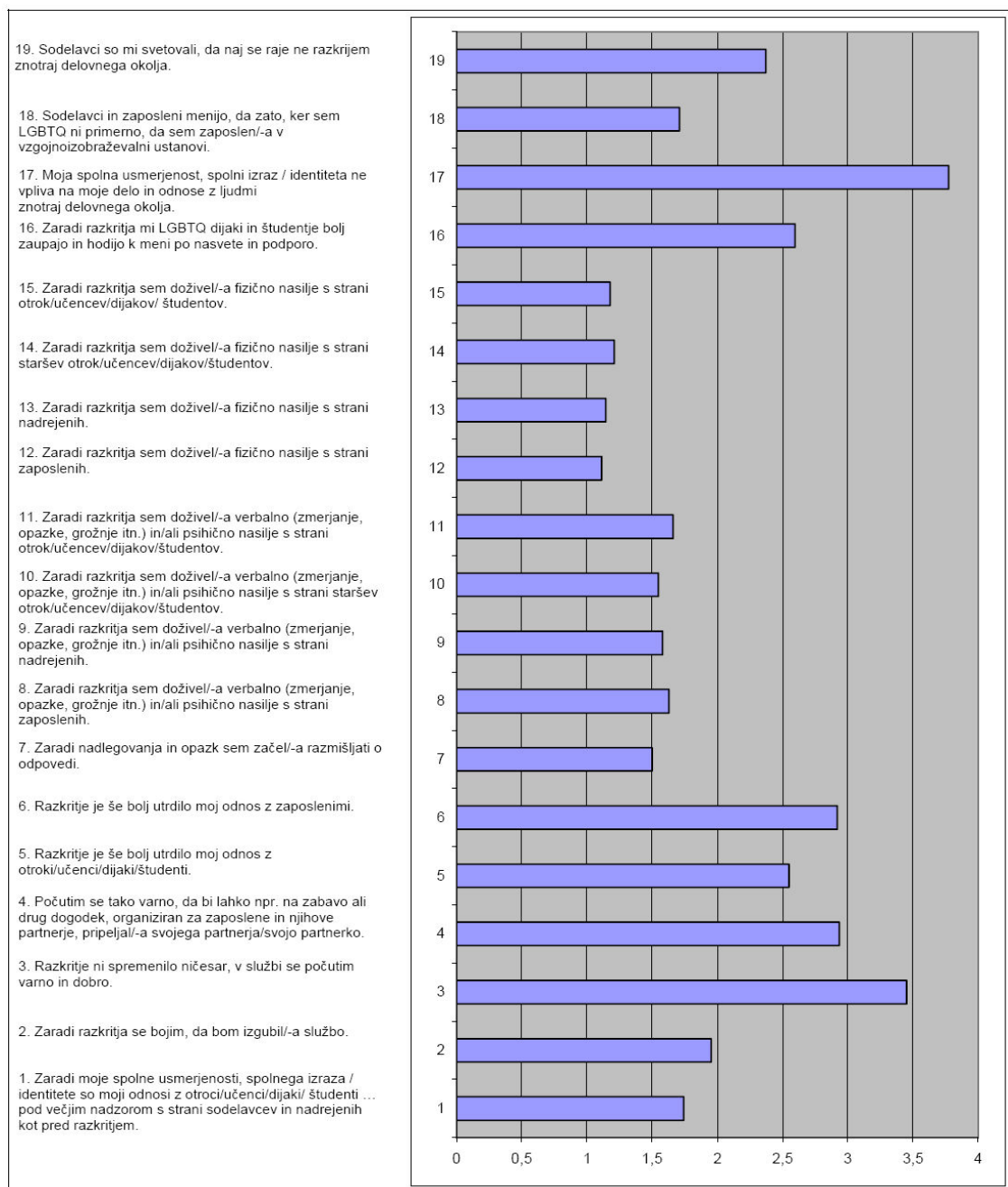

Tabela 5 – Stališča

Iz tabele lahko razberemo, da so se naše respondentke in respondenti najbolj strinjali s trditvami, ki razkritje spolne usmerjenosti na delovnem mestu postavljajo v pozitiven kontekst oziroma kontekst, ki ne vpliva negativno na njihovo pozicijo na delovnem mestu. Največje strinjanje so tako izrazili s trditvijo, da njihova spolna usmerjenost ne vpliva na njihovo delo in odnose z ljudmi v delovni organizaciji (trditev 17, povprečje 3,8). Hkrati se je večji del respondentov strinjal, da njihovo razkritje na delovnem mestu ni spremenilo ničesar in da se na delovnem mestu počutijo varno in dobro (trditev 3, povprečje

3,5), nekateri pa so poročali o tem, da je razkritje še bolj utrdilo odnos z zaposlenimi (trditev 6, povprečje 2,9). Enak delež vprašanih se počuti dovolj varno, da bi na službeno zabavo ali dogodek pripeljal svojega istospolnega partnerja oziroma partnerico (trditev 4, povprečje 2,9).

Večji del respondentov in respondentk je načeloma menil, da je razkritje še bolj utrdilo njihov odnos z učenci, dijaki in študenti (trditev 5, povprečje 2,6), približno enak delež pa je menil, da jim zaradi razkritja LGBTQ učenci, dijaki, študenti bolj zaupajo in se nanje obrnejo po nasvete in podporo (trditev 16, povprečje 2,7). Kljub temu, da razkriti istospolno usmerjeni učitelji lahko predstavljajo podporni sistem istospolno usmerjenim učencem in jim s tem na nek način omogočajo kvalitetnejši razvoj in izoblikovanje pozitivne samopodobe, je približno polovica respondentov poročala, da njihovi sodelavci in zaposleni menijo, da zaradi njihove spolne usmerjenosti ni primerno, da so zaposleni v vzgojno-izobraževalni ustanovi (trditev 18, povprečje 1,8). Enak delež vprašanih meni, da so zaradi njihove spolne usmerjenosti njihovi odnosi z učenci, dijaki, študenti pod večjim nadzorom s strani sodelavcev in nadrejenih kot pred razkritjem (trditev 1, povprečje 1,8). Glede na izkušnje sogovornikov iz intervjujev bi ta podatek lahko povezali s še vedno zelo prisotnim zmotnim povezovanjem homoseksualnosti in pedofilije (glej str. 12). Respondenti se niso niti strinjali niti nestrinjali s trditvijo, da bodo zaradi razkritja lahko izgubili službo (trditev 2, povprečje 1,9).

2.10. Spremembe za varnejše šolsko okolje

Sodelujoče smo spraševali tudi po njihovem mnenju o tem, kaj bi se moralo spremeniti, da bi šola postala bolj varen prostor za istospolno usmerjene učitelje, dijake, učence, študente (odprti odgovor). Njihove odgovore smo razdelili v naslednje tri skupine:

1. sprememba v razumevanju in sprejemanju teme in dodatno izobraževanje učiteljev in učiteljic;
2. možnost razkritja;
3. podpora delovnega okolja (sodelavci, sodelavke in nadrejeni).

1. Sprememba v razumevanju in sprejemanju teme in dodatno izobraževanje učiteljev in učiteljic

Velika večina sodelujočih meni, da bi bilo potrebno spremeniti odnos ljudi do istospolno usmerjenih, še zlasti v manjših mestih in na podeželju. Eden od respondentov spletnega vprašalnika je tako zapisal: *»Spremeniti bi se moral pogled na LGBT osebe, mnenje heteroseksualne večine o nas. Privzgojiti bi bilo potrebno pozitiven odnos do različnosti med ljudmi. Krepiti zavedanje, da nas (hetero- in homoseksualce) kot ljudi veliko stvari povezuje med seboj in nam je*

skupnih ter da so stvari, katere nas med seboj ločujejo, zgolj detajli, ki ustvarjajo (bolj ali manj) zanimive posameznike.« To pa bi, po mnenju mnogih respondentov kot tudi sogovornikov, lahko dosegli z večjim in bolj sistematičnim povezovanjem šol z nevladnimi organizacijami s področja ter s sistematičnim izobraževanjem vseh vključenih v vzgojno-izobraževalni sistem tudi o temi homoseksualnosti.

»Predvsem se mi zdi pomembno, da tema pride na urnik in da se začne o tem bolj svobodno razpravljati, brez zadržkov in predsodkov. Šole naj se začnejo bolj povezovati z različnimi organizacijami, ki delujejo na tem področju. Pomembno se mi zdi, da bi vsaka šola imela na vidnem mestu izstavljen promo-material, plakate, zloženke, ki bi bili dostopni z informacijami na to temo.«

(Josiene, 31)

Tako respondenti kot tudi sogovorniki v intervjujih so poudarili, da je pomembno tudi dodatno izobraževanje vseh učiteljev o homoseksualnosti in posledicah homofobije. Nekateri so odgovornost preselili tudi v domače okolje in poudarili, da se mora razprava začeti že znotraj družine: *»Potrebno je več pogovora, še posebej doma in nato v šoli.«* Poudarili so tudi pomen odgovorne in deklarativne politike, ki ne dopušča in spodbuja razlikovanja na osebni okoliščini spolne usmerjenosti: *»Spremeniti bi se moralo marsikaj. Od sprejetja novega družinskega zakonika, ki bi potrdil, da smo stopili korak naprej in vsaj formalno odpravili razlike, do tega, da bi se moralo v šolah govoriti o vseh vrstah spolnosti itd.«*

2. Možnost razkritja

Kuhar in Švab v svoji raziskavi ugotavljata, da ima razkritje pomembno mesto v procesu posameznikove reinterpretacije in redefinicije svoje lastne stigmatizirane identitete (2005: 54). Preko odsotnosti razprave o homoseksualnosti iz vseh področji, predvsem pa iz družinskega in šolskega okolja, mladi geji in lezbijke odraščajo v nekakšni informacijski blokadi, ki vzdržuje stigmatizacijo homoseksualnosti (*ibid.*, 2005: 63). Možnost razkritja istospolno usmerjenega učitelja ali učiteljice tako vpliva ugodno ne samo na tega posameznika, ker mu omogoča živeti v skladu z njegovo / njeno identiteto, temveč omogoča tudi razbijanje stereotipa o »drugačnosti« istospolno usmerjenih. Razkritje je, po mnenju nekaterih respondentov in respondentk, tudi eden ključnih korakov do strpnejšega okolja: *»Najprej se moramo o tem pogovarjati. LGBT sodelavci se moramo razkriti in pokazati, da nas ni tako malo. Pokazati, da ni nič narobe z nami in da smo rdeči pod kožo kot vsi ostali.«*

Razkritje pa lahko pomeni tudi to, da ta oseba postane neke vrste podpora, zgled in vzor vsem istospolno usmerjenim učencem, ki se na njih obračajo po nasvete in podporo. Velika večina respondentov je omenjala, da je potrebno, da

se čimveč učiteljev/profesorjev razkrije, saj bo to vplivalo tudi na vidnost teme v šolskem prostoru. Žanova izkušnja potrjuje, da se tega zavedajo tudi sodelavci in sodelavke istospolno usmerjenih:

»Sodelavki sta mi omenili, da bi bilo zelo dobro in predvsem pozitivno za našo zbornico, za dijake in nasploh za celotno šolo, da bi se zame javno vedelo. Zato ker sem ena izmed oseb, ki je zelo dobro sprejeta, obravnavajo me kot pridnega, delavnega, prijaznega, dejavnega na več področjih v življenju, kot odprto in pozitivno osebo. Pomembno je namreč, da bi ljudje končno doumeli, da take osebe niso samo heteroseksualci, ampak tudi homoseksualci.«

(Žan, 30)

Nujnost podpornih informacij in oseb je jasno razvidna iz primera, ki ga opisala ena od respondentk: *»Dijakinja tretjega letnika je zaradi svoje odkrite homoseksualnosti pristala v ravnateljevi pisarni, kjer so ji skupaj s še nekaterimi učitelji skušali dopovedati, da je način življenja, ki ga je izbrala, preprosto poguben.«*

3. Podpora delovnega okolja in nadrejenih

V kontekstu razlogov za (ne)razkritje so mnogi respondenti in sogovorniki omenjali nujno potrebno podporo nadrejenih. Tako je eden od respondentov zapisal: *»Nadrejeni bi morali dati jasno vedeti, da podpirajo zaposlene ne glede na njihovo spolno usmerjenost in da jih bodo zaščitili pred škodljivimi reakcijami staršev ali dijakov.«* Podporo nadrejenih ima pri svojem delu Azrael, kar je pomembno tako za njegovo delo kot za njegovo počutje na delovnem mestu:

»V okviru razprave o novem družinskem zakoniku je nekdo na vrata v zbornici nalepil homofobičen tekst. To dejanje sta na naslednji konferenci učiteljskega zbora ostro obsodili tako pomočnica ravnatelja kot tudi šolska svetovalna delavka – in tudi izrazili pričakovanje, da se to ne bo ponovilo. Tako da vem, da imam precej podpore, kar je zelo pomembno.«

(Azrael, 40)

Podpora vodstva mora preseči pasivno raven toleriranja te osebne okoliščine. Istospolna usmerjenost ne more ostati nekaj, kar zaznamuje posameznika in o čemer se ne bi smelo govoriti. Takšna pozicija namreč zgolj legitimizira navidezno strpnost in še naprej dopušča stigmatizacijo in nevidnost gejev in lezbijk v šolskem prostoru.

»En od stvari, ki jo zaznavam, je to, kako na primer vodstvo reagira na te teme, saj tudi, kadar te navidezno podprejo, to opravičijo, kot da je to zasebna stvar in je vse v redu. Ampak le dokler o tem ne začneš na glas razpravljati. In to se mi zdi pri teh tematikah, o katerih ljudje še vedno niso pravilno poučeni, absolutno premalo. To je neko navidezno pometanje pod preprogo. Ker predsodki pri drugih in strah pri meni še vedno ostajajo. To ni rešitev problema. Od tega 'to me ne zanima, to je služba' pa do resničnega varnega prostora je še ogromno korakov.«

(Ema, 31)

3. Povzetek

Končni vzorec, oblikovan prek snežne kepe, sestavlja 123 respondentk in respondentov. Med njimi je 37 % lezbijk, 37 % gejev in 26 % biseksualcev. Razporeditev respondentk in respondentov glede na delovno mesto je v vzorcu približno enakomerna – na osnovno šolo (26,8 %), srednjo šolo (28,5 %) in fakulteto (27,6 %). Najmanjši delež (slabih 7 %) predstavljajo vrtci, dobrih 10 % vzorca pa zastopajo druge izobraževalne ustanove.

Razkritje:

- ✓ Skoraj 80 % respondentov in respondentk je odgovorilo, da so razkriti pred večino ali vsaj pred nekaterimi ljudmi, ki jih obkrožajo.
- ✓ Razkritost v delovnem okolju je znatno manjša: približno polovica vprašanih na delovnem mestu ni razkrita.
- ✓ največji stopnji razkritosti pred sodelavci poročajo tisti, ki so zaposleni na fakultetah. Med njimi je dobrih 65 % razkritih pred vsemi ali nekaterimi sodelavci. V vrtcih je ta odstotek 50, v osnovnih šolah 46, najmanjši delež pa je zabeležen v srednjih šolah. 43 % vprašanih respondentk in respondentov, ki delajo v srednji šoli, je poročalo o tem, da so razkriti pred vsemi ali vsaj nekaterimi sodelavci.
- ✓ Za večino respondentov in respondentk (slabih 84 %), ki so se razkrili na delovnem mestu, je bila izkušnja razkritja pozitivna ali vsaj nevtralna. 8 % vprašanih, je poročalo, da je bila zanje ta izkušnja negativna.
- ✓ Pozitivnih izkušenj, o katerih poročajo razkrite respondentke in respondenti, ne moremo avtomatično povezati s strahom tistih, ki niso razkriti; ti, ki niso razkriti, imajo lahko dober razlog, da tega ne storijo – in obratno: ti, ki so se razkrili, so ugotovili, da je njihov delovni prostor dovolj varen za razkritje.

Posledice razkritja:

- ✓ Večina razkritih respondentov (več kot 90 %) na delovnem mestu nikoli ni doživela fizičnega nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti.
- ✓ Stopnja psihičnega oziroma verbalnega nasilja je bistveno večja v primerjavi s fizičnim nasiljem. Medtem, ko je skoraj 82 % vprašanih biseksualcev poročalo, da tega nasilja niso doživeli, ima vsaj eno izkušnjo psihičnega nasilja zaradi svoje spolne usmerjenosti 43 % vprašanih gejev in 35 % vprašanih lezbijk. V absolutnih številkah to pomeni, da je 22 naših respondentk in respondentov poročalo, da so

na delovnem mestu doživeli psihično ali verbalno nasilje zaradi svoje spolne usmerjenosti. Skoraj 11 % gejev in 4 % lezbijk med njimi na to nasilje ni odreagiralo.

- ✓ Stopnja pojavnosti nasilja zaradi spolne usmerjenosti zaposlenega je najvišja v srednjih šolah – tako v primeru psihičnega kot tudi fizičnega nasilja. 64 % respondentov, ki so zaposleni na srednji šoli, je že doživelo psihično ali verbalno nasilje zaradi svoje spolne usmerjenosti.
- ✓ Med tistimi, ki so razkriti, je bil pglavitni razlog za razkritje odločitev, da se ne želijo skrivati, da ne želijo skrivati svoje spolne usmerjenosti in vsega, kar je s tem povezano (partnerstvo, zasebno življenje ipd.).

Samocenzura

- ✓ Med razlogi za nerazkritje v vseh treh identitetnih skupinah prevladuje stališče, da je spolna usmerjenost osebna stvar posameznika, ki se nikogar ne tiče. V kolikšni meri gre pri tem stališču za ponotranjeno homofobijo, je težko reči; zdi se, da je tovrsten (iz)govor najpogostejše stališče tistih, ki se ne razkrijejo.
- ✓ Obravnavanje homoseksualnosti pri pouku je zelo redko, v šolskem okolju razkriti učitelji in učiteljice so predvsem v intervjujih poudarili, da se govoru o tej tematiki še posebej izogibajo, saj menijo, da bi učenci, sodelavci, starši in lokalno okolje lahko to stereotipno razumeli kot promocijo homoseksualnosti.

Sistemska podpora:

- ✓ Večina respondentov, dobrih 60 %, je odgovorila, da njihova šola ne nudi relevantnih in točnih informacij oziroma druge podpore glede istospolne usmerjenosti.
- ✓ Delovno okolje so respondenti večinoma (dobrih 60 %) ocenili kot tolerantno (npr. nimajo nič proti homoseksualnosti, a se o tem ne bi radi pogovarjali), skoraj 20 % pa kot neprijazno, žaljivo in odklonilno. Odgovori več kot 60 % respondentov tudi kažejo, da šole nimajo nobenega podpornega sistema, ki bi izrecno zaščitil učitelje na podlagi te osebne okoliščine, odgovori o vzrokih za nerazkritost pa kažejo, da pri učiteljih obstaja strah pred šikaniranjem in pred izgubo delovnega mesta, skrbi pa jih tudi reakcija sodelavcev in staršev.
- ✓ Vključujoče delovno okolje (npr. organiziramo delavnice, okrogle mize ipd. na temo LGBT) je izpostavilo 3,3 % vprašanih.
- ✓ Respondenti izražajo močno potrebo po dodatnem izobraževanju zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah in predlagajo sodelovanje šol s strokovnjaki na tem področju (nevladne organizacije, gostujoči profesorji, tuji študenti ipd.). Za njihovo delo in dobro počutje pa je pomembno tudi pozitivno delovno okolje in popolna podpora nadrejenih.

4. Priporočila

Analiza raziskave nakazuje potrebo po spremembah, ki konkretno vplivajo na zmanjševanje predsodkov in negativnega odnosa do homoseksualnosti v šolskem okolju. V okviru tega smo oblikovali sledeče predloge:

Družbene spremembe:

Problem: Odsotnost informacij o homoseksualnosti prispeva k družbenemu izključevanju tako istospolno usmerjenih dijakov in dijakinj, učencev in učenk ter študentov in študentk kot tudi učiteljev in učiteljic ter drugih delavcev in delavk v vzgojno-izobraževalnem sistemu, hkrati pa ohranja molk in potiska istospolno usmerjene v zasebnost.

- ✓ Vzgojno-izobraževalni proces mora vključevati in aktivno promovirati vrednote, kot so človekove pravice, strpnost in solidarnost.
- ✓ Homoseksualnost se mora v okviru pouka enakopravno in enakovredno obravnavati, učitelji in učiteljice pa morajo temo predstaviti na vključujoč in nediskriminatoren način.
- ✓ Govor o homoseksualnosti ter istospolnih partnerstvih in družinah ne sme biti razumljen kot promocija homoseksualnosti, temveč kot ozaveščanje in informiranje o enem od možnih načinov življenja.
- ✓ Heteronormativne šolske prakse se morajo dekonstruirati do te mere, da dopuščajo enakopravno sobivanje različnih življenjskih slogov v šolskem prostoru.
- ✓ Potrebno je stalno dodatno strokovno izobraževanje vseh zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih ustanovah za strokovno in vključujočo obravnavo teme.
- ✓ Potrebno je spodbujati trajno, konstruktivno in odprto sodelovanje šol s strokovnjaki na tem področju (nevladne organizacije, gostujoči profesorji, tuji študenti ipd.).

Sistemske spremembe

Problem: Istospolno usmerjeni učitelji se v šolskem okolju srečujejo s kopico izzivov, povezanih s predsodki tako lokalnega okolja kot tudi nekaterih sodelavcev in nadrejenih, ki približno polovici respondentov v pričujoči raziskavi preprečuje suvereno živeti polno in kvalitetno življenje na delovnem mestu.

Na državni ravni:

- ✓ Ministrstvo za šolstvo ter Ministrstvo za visoko šolstvo in znanost naj v sodelovanju z nevladnimi organizacijami, ki delujejo na področju zagotavljanja enakosti za istospolno usmerjene, pripravi strategijo boja proti homofobiji. Strategija naj vzpostavi vzode za zmanjševanje homofobije v okviru vzgojno-izobraževalnih okolij.
- ✓ Republika Slovenija naj za podrobnejšo predstavitev problematike zagotovi sredstva za dodatne raziskave s področja osebne okoliščine spolne usmerjenosti in homofobičnega nasilja v šolskem prostoru.

Na lokalni ravni:

- Uvedba in aktivno ter dosledno izvajanje politik proti nasilju in drugim oblikam diskriminacije na osnovi spolne usmerjenosti :
 - Politike naj bodo sestavljene tako, da predstavljajo zaščito in varovalni mehanizem proti ustrahovanju, žaljenju ter drugih oblik nasilja
 - Politike naj omogočajo suvereno in kvalitetno življenje osebne identitete tudi v delovnem prostoru in s tem večje razkritje učiteljev
 - Politike naj omogočajo istospolno usmerjenim učiteljem prevzemanje vloge vzornikov

5. Viri

1. Atkinson, Rowland in Flint, John. 2001. *Accessing Hidden and Hard-to-reach Populations: Snowball Research Strategies*. *Social Research Update*, 33. Guildford: University of Surrey. <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU33.pdf> (4.2.2011)
2. Gerjolj, Stanko. *Didaktika in didaktika religije*. <http://www.student-info.net/index.php/studentopolis/knjiznica/datoteka/40601> (4.2.2011)
3. Juriševič, Mojca. 1996. *Učitelj kot "pomemben drugi" pri oblikovanju učenčeve samopodobe*. *Psihološka obzorja*, 5 (1), 35-43. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije
4. Kovač Šebart, Mojca in Kuhar, Roman (ur.). 2009. *Sodobna Pedagogika: Homoseksualnost in šola*. 60 (126), št. 4. Ljubljana: ZDPDS
5. Kuhar, Roman, Maljevac, Simon, Koletnik, Anja in Magić, Jasna. 2008. *Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih v Sloveniji (Raziskovalno poročilo)*. Ljubljana: Legebitra. http://www.drustvo-legebitra.si/images/stories/Legebitra_-_analiza_raziskave_mladi_istospolno_usmerjeni.pdf (4.2.2011)
6. Kuhar, Roman. 2001. *Mi, drugi: oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: ŠKUC
7. Otič, Vida in Janžekovič, Mira. *Gimnazija Ptuj proti cenenemu populizmu*. <http://www.narobe.si/myblog/gimnazija-ptuj-proti-cenenemu-populizmu> (4.2.2011)
8. Švab, Alenka in Kuhar, Roman. 2005. *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut.